

INTRODUCERE

Fenomenele limbajului și interpretarea lor.

Plan general

După ce William Dwight Whitney a publicat *The Life and Growth of Language: An Outline of Linguistic Science*, lingviștii nu au mai fost interesați să reia această lucrare de sinteză și de popularizare și să prezinte marelui public rezultatele obținute și principiile călăuzitoare ce domină astăzi știința limbajului. Cu toate acestea, în ultimii patruzeci de ani s-au petrecut transformări profunde la nivelul metodelor și al orientării generale, cîmpul de explorare s-a extins considerabil, au fost scoase la lumină fenomene pînă atunci ignorate, iar la ora actuală lingvistica a dobîndit un bagaj de informații și o rigoare metodologică pe potrivă celorlalte științe ale naturii. Desigur, în lipsa materialelor necesare, problemele nerezolvate, chestiunile tulburi sau controversate rămîn numeroase, iar știința, ca peste tot locul, se lovește, și nu doar o dată, de incognoscibil, mai ales în ceea ce privește originea limbajului. În prezent, terenul defrișat este însă imens, iar clasificarea și interpretarea unor multiple fapte de limbă a depășit etapa contestărilor.

Limba are două aspecte: sunetele și sensurile. Cuvîntul este un ansamblu de semne sonore, avînd drept scop exprimarea, transmiterea gîndirii de la un om la altul. Dintre cele două elemente, cel de-al doilea predomină în mintea celor ce vorbesc sau ascultă: ne gîndim la sens și nu acordăm practic nici o atenție formei cuvintelor. Cu toate

acestea – dacă nu cumva chiar din acest motiv – tocmai forma joacă un rol precumpănitor în evoluțiile limbii. Dacă ne gândim în mod spontan la ideile exprimate sau care urmează să fie enunțate, în schimb modificările ce afectează pronunția și fizionomia externă a cuvintelor ne scapă aproape cu desăvârșire. Aproape toți lingviștii admit astăzi caracterul inconștient al fenomenelor limbajului, fie că este vorba de transformările suferite de vocale și consoane, sau de analogiile care modifică termenii izolați și sistemele flexionare gramaticale.

La un moment dat din istoria sa, edificiul complex constituit de un idiom dat se explică numai și numai pe cale istorică; rațiunea de a fi a trăsăturilor sale generale, precum și a particularităților sale nu trebuie căutată altundeva decât în antecedentele lui și nu ar trebui cerută de la logică, ca și cum ar fi vorba despre un sistem rațional, dinainte conceput și realizat conform unui plan metodic. Pentru că au desconsiderat acest principiu fundamental, gramaticienii de odinioară s-au angajat pe un drum greșit.

Limba se transmite de la o generație la alta pe cale orală. Educația primită de copii în cadrul familiei este fundamentală; școala, cartea, presa, învățământul, munca individuală pot de asemenea contribui la formarea limbii individului, însă, îndeobște, într-o măsură destul de redusă. În trecerea sa de la mamă la copil, limba se modifică: se produc erori de transmitere, reproduceri imperfecte și, în special, transformări lente și progresive ale deprinderilor fiziologice și psihologice – articularea sunetelor și asocierea ideilor. Fiecare individ în parte contribuie într-o măsură infimă la evoluția limbii, ea fiind insesizabilă de la o generație la alta: diferențe foarte mici, care se accentuează treptat, îndepărtându-se continuu de punctul de plecare, sînt totuși

suficiente pentru a produce schimbări adesea considerabile după trecerea câtorva secole.

Știința limbii este departe de a fi izolată în ansamblul cunoștințelor noastre: dimpotrivă, ea se corelează cu diverse alte științe, cu care întreține relații strânse. De la fizică (acustică), ea solicită analiza sunetelor; de la anatomia și fiziologia omului preia structura și funcționarea organelor vorbirii; de la psihologie împrumută articularea imaginilor auditive și motrice, precum și legile asocierii ideilor; de la sociologie, așteaptă proprietățile sociale ale limbajului, precum și condițiile ce-i guvernează dezvoltarea; de la geografie și istorie sînt solicitate numeroasele relații ce leagă faptele de limbă de configurația mediului și de evenimentele trecutului. Prin astfel de relații de interdependență se vedește o dată mai mult caracterul unitar al tuturor cunoștințelor umane.

Cantonîndu-se pe un teren pur speculativ, cu o obiectivitate și o impasibilitate pe care unii le-au putut considera excesive, dar care sînt necesare cercetării științifice, lingvistica atinge în mod necesar, prin anumite laturi ale sale, chestiuni de ordin practic, care au diverse grade de importanță, precum chestiunea limbii internaționale, reforma ortografiei, predarea gramaticii și a limbilor vii sau moarte. Lingvistica nu are defel pretenția de a rezolva aceste chestiuni – nu acesta este rolul ei –, încalcînd astfel teritoriul specialiștilor mai în măsură să aprecieze necesitățile practice și circumstanțiale. Ea trebuie însă să-și spună cuvîntul și să stabilească cadrul științific al fiecăreia dintre aceste chestiuni, care nu ar putea fi rezolvate într-un mod satisfăcător dacă s-ar întemeia pe baze contradictorii și dacă ar fi ignorate fapte sau principii stabilite dincolo de orice dubiu de către savanți.

La ora actuală, știința limbii a acumulat și interpretat, atît în ceea ce privește prezentul, cît și trecutul, o cantitate considerabilă de documente. De acum înainte nimeni nu se mai poate autoiluziona că ar cuprinde ansamblul unor cunoștințe atît de extinse deoarece, prin chiar forța lucrurilor, specializarea din cadrul acestor cercetări se accentuează de la o zi la alta. Dar dacă faptele și circumstanțele comportă diferențe, principiile, în schimb, nu variază de la o limbă la alta, și mereu, peste tot, evoluțiile limbii sînt guvernate de aceleași legi – cum se întîmplă și în cazul inteligenței și al corpului uman. În felul acesta se explică preponderența pe care o acordăm, atunci cînd dăm exemple, limbii franceze înțelese în sens larg, cu graiurile și argourile sale, precum și limbilor vii sau moarte, cu care cititorii cel mai bine familiarizați: de vreme ce aceleași fenomene se regăsesc peste tot, este preferabil să ne sprijinim pe fapte cunoscute, care, pentru că trezesc mai mult interes, vor fi și mai bine înțelese. Pentru a fi bine înțeleasă de un nespecialist, fie și numai interpretarea unui singur exemplu ar putea pretinde uneori mai multe pagini de explicații.

*
* *

Limbajul prezintă un anumit număr de trăsături generale ce trebuie scoase în evidență: în funcție de cum îl socotim, ansamblu de sunete articulate, instrument al gîndirii, fapt social, ori în raporturile sale cu scrierea, limbajul generează tot atîtea științe distincte, chiar dacă adesea conexe, dintre care doar două, fonetica și semantica, sînt definitiv constituite la ora actuală.

Particularitatea cea mai evidentă, care i-a frapat pe observatorii din toate timpurile, este diversitatea infinită a limbilor vorbite pe pământ. Diversitatea aceasta lingvistică rezultă din evoluția limbii, diferită de la un mediu la altul. Cel de-al doilea fenomen a fost observat mult mai târziu decât cel dintîi, deși el domină întreaga știință, toate faptele supunîndu-se autorității sale și lămurindu-se doar în lumina acesteia. Evoluțiile limbii trebuie prin urmare clasificate și analizate cu o grijă cu totul specială. Vom examina pe rînd istoria internă a idiomurilor, cu procedeele de regenerare spontană (modificări ale sunetelor, schimbări analogice), împrumuturile străine și formațiunile savante, apoi istoria externă a limbilor, segmentarea lor în dialecte și în limbaje speciale, concurența dintre idiomurile rivale, dezvoltarea, expansiunea limbilor naționale și literare.

După ce vom fi examinat faptele așa cum se prezintă ele astăzi pentru lingvist, nu va fi lipsit de interes să facem un scurt istoric al științei, și să arătăm cum s-a ajuns la sistemul actual de interpretare după tatonările începuturilor și în continuarea unor teorii adesea contradictorii, ce și-au disputat rînd pe rînd susținerea savanților, contrazicîndu-se sau sprijinindu-se reciproc, uneori înfruntîndu-se, alteori reușind să se pună de acord. De altfel, nu este vorba de o istorie, fie și rezumată, a științei, în care fiecare și-ar ocupa locul meritat după importanța propriilor lucrări, ci de evoluția ideilor, cu accent pe orientările contemporane și cu grija de a semnala toate tendințele demne de interes, chiar dacă susținătorii lor nu sînt unanim recunoscuți.

Prin intermediul cercetărilor, ipotezelor, controverselor, știința limbii a ajuns să-și constituie o metodă care, chiar dacă nu a atins

încă perfecțiunea, chiar dacă poate fi pusă la îndoială într-o direcție sau alta, oferă totuși un sistem coerent de o mare precizie și uneori de o rigoare extremă. Metoda a rămas multă vreme în stare latentă, în subconștientul lingviștilor, și abia neogramaticienii din școala germană au reușit să o scoată la lumină, în urmă cu trei decenii, cu mare vigoare dialectică și putere de sinteză. Importanța pe care am acordat-o metodei, sau mai precis metodelor de cercetare, se justifică, așadar, cu ușurință, cu atât mai mult cu cât publicul le ignoră, iar filozofii înșiși abia au luat cunoștință de ele. Lingvistica se înrudește astfel din nou cu celelalte științe experimentale și, datorită fiabilității metodelor sale de cercetare, a putut ajunge la rezultate ce nu pot fi puse actualmente la îndoială.